

En videomedieret ”konsensuskonference” om IT-etik – konceptbeskrivelse og erfaringsrapport

Peter Øhrstrøm & Jørgen Albretsen

Resumé: I undervisningen i den nye disciplin IT-etik er det vigtigt at kunne illustrere, hvorledes en debat om etiske spørgsmål foregår. I netbaseret undervisning er det nogenlunde klart, hvorledes den skriftlige debat om etiske emner vil kunne introduceres i undervisningen. Det er derimod ikke uden videre givet, hvordan vilkår og karakteristiske ved den mundtlige etik-debat bedst repræsenteres i undervisningen. I denne erfaringsrapport beskrives, hvorfor introduktionen til den mundtlige etiske debat i praksis er vigtig, samt hvordan video-mediet kan udnyttes i denne undervisningssammenhæng.

Nøgleord: rationel samtale, videomedieret diskurs, it-etik.

Etik står som en af de centrale komponenter i den praktiske filosofi. Feltet kan anskues ud fra flere forskellige synsvinkler, hvoraf den mest fundamentale givetvis må siges at være jeg-du-forholdet. I dansk sammenhæng har ikke mindst K. E. Løgstrup stærkt betonet betydningen af denne dimension af etikken (jvnf. [Kempf & Morsing 1995]). Udgangspunktet er her erkendelsen af, at i menneskers samvær med hinanden er den ene altid i en vis forstand ‘udleveret’ til den anden. Det er på den baggrund, den etiske fordring skal ses. Det forekommer rimeligt at acceptere dette basale medmenneskelige plan som grundlæggende for etikken. Men det er på ingen måde oplagt, hvordan man derfra kommer videre til de etiske problemer i den samfundsmæssige og politiske debat dvs. til den såkaldt anvendte etik. Hvordan kan den basale etiske fordring f.eks. blive konkret, når det drejer sig om IT-etikken dvs. når der

skal tages stilling til etiske spørgsmål, som opstår i kølvandet på den stadig mere omfattende anvendelse af informationsteknologi? Hvad er i det hele taget vilkårene for stillingtagen til etiske problemer på dette samfundsmæssige plan?

Troen på en rationel samtale om etik

Det moderne demokratiske ideal tilsiger os, at alle spørgsmål på samfundsmæssige plan bør afgøres på basis af en folkelig og åben debat. Selve anvendelsen af den demokratiske debat forudsætter imidlertid, at det giver mening at debattere de spørgsmål, som det drejer sig om – altså en accept af, at vi er på et felt, hvor der meningsfuldt kan argumenteres dvs. hvor fornuften på en eller anden måde kan bidrage konstruktivt til afklaringen. Nogle anser dette ideal om en rationel diskurs for problematisk, når det drejer sig om etiske spørgsmål. Det synspunkt er på ingen måde nyt. Allerede David Hume (1711-76) mente, at fornuften aldrig kan være motiverende for etisk handling. Dertil kræves i stedet følelsesmæssigt engagement. I forlængelse af synspunkter som dette har mange ment, at etiske udsagn helt og holdent beror på følelser, og at de sådan set hverken er sande eller falske. Inden for de nyeste former for positivisme, som tidligere i det 20. århundrede spillede en meget stor rolle, har man hævdet, at etiske udsagn objektivt set er meningsløse. De fleste moderne filosoffer afviser dog dette positivistiske svar og påpeger, at vi i vor omgang med hinanden til daglig viser, at man faktisk kan argumentere om etiske forhold. Debatter om etik er i det mindste en social realitet, (jvnf. [Wulff et al., p.193]). Dermed anerkender man, at vi i praksis antager, at man rationelt kan diskutere etik. Herunder forlanger vi som minimum logisk konsistens (modsigelsesfrihed, logisk sammenhæng) i diskussionen om de etiske problemstillinger. Hele forestillingen om den politiske debat som afgørende forudsætning for det demokratiske samfund forudsætter sådan set, at en rationel diskurs om politisk-etiske spørgsmål er mulig, således at samtalen om etik ikke

bare bliver en serie af smagsdomme, men faktisk får argumentativ form.

I en undervisning i anvendt etik (f.eks. IT-etik) er det oplagt at sådanne basale grundovervejelser må præsenteres. Det må klargøres, at selve disciplinen hviler på en i bund og grund ubeviselig forudsætning – nemlig at en rational samtale om IT-etiske emner er mulig og frugtbar. Det er også klart, at det i undervisningen må være et hovedtema at illustrere, hvordan en sådan debat udfolder sig i praksis – både for så vidt angår den skriftlige debat (i aviser mm.) og den mundtlige debat, som den f.eks. udfolder sig i paneldebatter mm. – Når det drejer sig om en netbaseret undervisning, vil det være nogenlunde oplagt, hvordan man kan undersøge og illustrere den skriftlige komponent af den rationelle diskurs om etik. Vanskeligere er det imidlertid med den mundtlige debat. Eftersom meget tyder på, at den mundtlige debat har nogle karakteristiske træk, som kun i meget begrænset omfang kan genfindes i den skriftlige debat, må problemet med at præsentere en rationel og mundtlig debat om etiske emner inden for den netbaserede undervisnings rammer på en eller anden måde løses. Udgangspunktet for den praktiske løsning af dette problem i Flexnet-projektets sammenhæng er nogle nærmere refleksioner over opsætning og virkeliggørelse af etik-debatter i deres mest rendyrkede form. Tankegangen er så at udnytte video-mediet til formidling af udvalgte debatter på en måde, der også vil inddrage brugeren i debatten. Det gælder derfor om at finde den for undervisningen mest relevante opsætning af den mundtlige etik-debat og så nyttiggøre den i den netbaserede undervisnings sammenhæng. Inden den konkrete løsning kan præsenteres, skal vi se lidt nærmere på de traditionelle konsensuskonferencer og på mulighederne for en justering af konceptet.

Traditionelle konsensus-konferencer om etiske spørgsmål

De senere år har man fra officiel side flere gange søgt at belyse etiske problemstillinger ved såkaldte 'konsensus-konferencer', hvorved man forstår et møde, i hvilket de centrale deltagere er et antal repræsentativt udvalgte og alment (ud)dannede mennesker. Dette panel af konference-deltagere får til opgave at belyse et væsentligt etisk problem på basis af indbyrdes diskussion og afhøring af diverse fagfolk, som altså her optræder i rollen som "vidner". Ideen er så, at panelet på det grundlag skal udforme et svardokument i enighed. - Selve konstruktionen forudsætter tydeligvis, at det giver mening at diskutere det etiske problem rationelt. Holdbarheden heraf er først og fremmest forsvaret af den tyske filosof Jürgen Habermas (født 1929), som med sin diskursetik fra 1983 (dansk oversættelse [1996]) har lagt stor vægt på betydningen af den rationelle diskurs om etiske spørgsmål. Habermas mener ligefrem, at kun de handlingsnormer er gyldige, som der ville kunne opnås enighed om i en rationel diskurs med deltagelse af alle, der kunne berøres af den problematik, som det drejer sig om. Det er her vigtigt, at der er tale om en rationel samtale eller diskussion, som er præget af åbenhed og gensidig anerkendelse. Kun enighed opnået ved en sådan herredømmefri kommunikation skal kunne indgå som kriterium for handlingsnormers holdbarhed.

Brug af konsensus-konferencer er udtryk for en spændende idé, selv om den bestemt ikke er uden problemer. For det første er udvælgelsen af panelet en meget vanskelig sag, idet det ikke uden videre er givet, hvorledes man skal kunne finde frem til en repræsentativ gruppe. For det andet er enigheds-idealet problematisk. I et pluralistisk samfund kan man ikke forvente nogen særlig vidtgående enighed om kontroversielle etiske problemer. Det viser sig da også, at de udtalelser som vil kunne udformes ved sådanne konsensus-konferencer er udtryk for en meget lav fællesnævner. Det betyder, at de som rådgivning til politikerne med henblik på konkret lovgivning som regel ikke har den store værdi. På den anden side illustrerer det forhold, at konsensuskonferencer i mange tilfælde trods alt faktisk har kunnet fungere i Danmark, at der stadig består et vist

værdifællesskab, som gør tanken om fælles etiske normer i vort samfund realistisk. Det er meget væsentligt, at det stadig er således, idet fælles værdier kan siges at være en afgørende forudsætning for et samfunds muligheder for fortsat beståen.

Den mindre ambitiøse ”konsensuskonference”

I den ovenfor beskrevne model for konsensuskonferencer er kravet om enighed meget vidtgående. Panelet af konference-deltagere skal udforme et slutdokument i enighed. Er der på et eller andet punkt ikke enighed i panelet, kan punktet ikke blive fuldt repræsenteret i slutdokumentet. Konsekvensen kan – som allerede antydnet – meget let blive, at man kun kan medtage meget generelle og relativt intetsigende synspunkter i slutdokumentet.

Der kan imidlertid tænkes en mindre ambitiøs form for ”konsensuskonference”, hvor målet ikke er total enighed i slutdokumentet, men derimod en enighed om hvori de eventuelle uenigheder består. Det er den måde, som man arbejder efter i Det Ethiske Råd. Også her tror man i udgangspunktet på den rationelle diskurs om etiske emner og på betydningen af den herredømmefrie samtale. Derimod gør man sig ikke illusioner om, at man i alle tilfælde vil kunne tale sig til en enighed. Derimod mener man i fællesskab at kunne nå frem til en beskrivelse af uenigheden i form af henvisninger til forskelle i grundlæggende livsværdier, menneskesyn og verdensbillede. Man mener således, at der kan opnås en enighed om argumenterne, men ikke om visse af de grundlæggende præmisser. Det er endda sådan, at uenigheden om de etiske konklusioner i mange tilfælde viser sig at skyldes uenighed om faktuelle spørgsmål, som ikke er afgjort empirisk, men som stadig er åbne, hvorfor der kan være forskellige forventninger til, hvad der faktisk gælder på det empiriske plan.

Den praktiske løsning

Det er en ”konsensuskonference” i denne mindre ambitiøse og også mere realistiske forstand, som har dannet afsæt for udviklingen af et undervisningselement til det netbaserede kursus i IT-etik, som indgår i Flexnet-projektet vedrørende Humanistisk Informationsvidenskab.

Følgende 4 IT-etiske debatter blev udvalgt i samarbejde med en gruppe studerende på SDU:

- 1) På hvilke betingelser – om nogen – kan det accepteres, at en arbejdsgiver overvåger sine ansattes e-mails og anden internet-anvendelse i arbejdssammenhængen?
- 2) På hvilke betingelser – om nogen – kan det accepteres, at et offentligt bibliotek indfører internet-filtrering af bibliotekets computere for at forhindre adgangen til skadelige og ulovlige sites?
- 3) I hvilken grad – om nogen – kan det accepteres, at flere og flere sundhedsydelser bliver IT-baserede (herunder f.eks. AI-baserede diagnoser og sundhedstilbud via internettet)?
- 4) I hvilken grad – om nogen – kan det accepteres, at informationsteknologi indbygges i den menneskelige organisme til afhjælpning af handicaps og med henblik på forbedring af interaktionen med omverdenen (f.eks. ved en IT-baseret udvidelse af den mentale kapacitet)?

De studerende stod herefter for udvikling af en kort præsentationsvideo for hvert af de fire debatter. Med dette afsæt blev der indbudt til en konference om IT og Etik. Til konferencen blev der specielt inviteret en række eksperter, ligesom de studerende ved Informationsvidenskab m.fl. også alle var indbudt. Værter for konferencen var Humanistisk Informationsvidenskab ved SDU og Labcom i Kolding. Som journalist Line Grove Hermansen skriver i sin artikel ”Færdselsregler i Cyberspace - Indtryk fra konferencen om IT-etik, Kolding, d. 11/3 2002” (udgivet i

[Øhrstrøm 2003]) dannede det gamle el-værk i Skt. Jørgensgade, hvor Labcom ligger, en passende ramme om konferencen. Line Grove Hermansen tilføjer: ”Placeret midt i den gamle el-station med elleve meter til loftet er der plads til store tanker og højtflyvende meninger. Panelets eksperter sad placeret rundt blandt de øvrige deltagere og det gav en levende og ligeværdig debat.”

Debatten om de fire temaer foregik efter en fast model: Først en kort faktuel gennemgang (hvad kan man faktisk), derefter to modsat rettede debatindlæg fra eksperterne, og til sidst en samtale i hele kredsen om emnet. Både eksperter og studerende deltog ivrigt i debatten, som blev både levende og engageret. Det hele blev videooptaget (i en 2-kamera-produktion) og er i redigeret form til rådighed når kurset udbydes, enten via streaming servere eller på CD-ROM. De fire debattemaer danner her en naturlig opdeling af videomaterialet, således at man kan anvende dette sammen med netbaseret diskussion om temaerne. Produktet må skønnes på glimrende måde at illustrere, hvorledes en etisk debat kan udspille sig i praksis.

”Slutdokumentet”

På basis af konferencen blev der udformet et ”slutdokument”, der behandler de fire debattemaer samt udvalgte nabo-temaer. ”Slutdokumentet” foreligger nu i bogform ([Øhrstrøm 2003]), og indgår som sådan som lærebog i forbindelse med den netbaserede undervisning. Desuden findes ”slutdokumentet” i en journalistisk behandlet form på [Etik websted 2002]. Der er ikke tale om et slutdokument/en redegørelse i samme forstand, som det kendes fra Det Ethiske Råd. Det er snarere tale om et skrift, der samler overvejelserne fra konferencen til en helhed, som vil kunne være nyttig i forhold til den netbaserede undervisning i IT-etik.

Anvendelse af materialet

Endnu er materialet kun testet i begrænset omfang. Dele af det har dog været anvendt i forbindelse med kurset i IT-etik ved Aalborg Universitet i efteråret 2002. Her blev det bl.a. forsøgt at etablere en netbaseret debat om de fire temaer med afsæt i materialet. Meget tyder på, at en sådan undervisning vil kunne gennemføres med et godt udbytte for de studerende. Ved kurset i IT-etik ved Aalborg Universitet i efteråret 2003, blev skriftet fra konferencen anvendt som lærebog. Det må på basis af erfaringerne herfra konstateres, at skriftet er ganske anvendeligt til formålet.

I foråret 2004 forventes materialet fra konferencen yderligere aftarstet. Det vil sandsynligvis ske både i forbindelse med kurset i IT-etik ved SDU og i forbindelse med den netbaserede cand.it.-uddannelse for teologer og filosoffer i multimedier ved Aalborg Universitet.

Fleksibilitetsparametre

Formen på denne konference gør, at fleksibiliteten i henhold til [Collis og Moonen 2001] får en anderledes fortolkning, idet deres parametre gælder et helt kursus, hvorimod den foreliggende erfaringsrapport beskriver en speciel og specifik aktivitet, der efterfølgende kan benyttes som del i et kursus.

Præsentationen af en videomedieret konsensuskonference i form af en redigeret samling af video til at gengive diskussionen og beslutningerne fra denne variant af konsensuskonferencen, vil tillade en stor grad af frihed hvad angår parametre såsom studietempo og rækkefølge af emner. Undervisningstiden og –stedet er ligeledes irrelevant, dog under synlig hensyntagen til parametre, som den studerende normalt vil knytte til kursusafviklingen, det være sig adgang til it-udstyr, mødetid i chat-rooms og virtuelle klasseværelser.

Den pædagogiske tilgang betyder som ovenfor nævnt, at det er vigtigt med en forsvarlig introduktion til etisk

argumentation, da emneområdet let kan resultere i meget intetsigende synspunkter, hvis ikke man udfra praktiske eksempler og teoretisk læsestof lærer at mestre den rationelle diskurs

Referencer:

Collis & Moonen: *Flexible Learning in a Digital World*, Kogan Page, 2001.

Etik websted: <http://www.infovid.sdu.dk/etik>, 2002.

Habermas, Jürgen: *Diskursetik*, DET lille FORLAG, 1996.

Kempf, E. & Morsing, O.: *K. E. Løgstrup. Indføring og tekster*. Munksgaard, 1995.

Wulff, R.H., Pedersen, S.A & Rosenberg, R.: *Medicinsk filosofi*, 1991.

Øhrstrøm, Peter: *IT-etiske temaer*, SDU 2003.